

MOTIVER OG MOTIVATION

Henrik Poulsen

Psykologiens begreb om motiver eller motivation er langt fra tilfredsstillende afklaret. Sådan har det været længe, og hvis der er gjort fremskridt, er det med sneglefart. I 1961 kunne Brown skrive følgende om det motivationsbegreb, der "benyttes af alle og enhver", men som er "skandaløst vagt":

"... motivation kan være bevidst eller ubevidst; det kan være drifter eller noget, der er helt forskelligt fra drifter; det styrer adfærden eller styrer den ikke, og motiver er enten alle sammen tillærte eller alle sammen instinktive. Hertil kommer, at der er argumenter såvel for det synspunkt, at det er et ubrugeligt begreb - at det ikke er andet end den energi, der bevæger legemet, eller at det er identisk med neurale udladninger fra specifikke strukturer i centralnervesystemet. Vi befinder os således i den situation at skulle beskæftige os med faktorer af angiveligt vital betydning, om hvilke der hersker voldsom uenighed med hensyn til oprindelse, essentiel natur og betydning for adfærden." (Brown, 1961, p.24.)

Næsten femten år senere, i 1975, kunne Leontjew i den russiske udgave af *Tätigkeit, Bewusstsejn, Persönlichkeit* skrive følgende:

"I den moderne psykologi anvendes termen 'motiv' (motivation, motiverende faktorer) som betegnelse for indbyrdes vidt forskellige fænomener." (Leontjew, 1979, p.181.)

Påstanden illustrerer han ved at nævne ni forskellige ting, der er blevet anset for motiver: instinktive impulser, biologiske drifter, appetit, oplevelse af emotioner, interesser, ønsker, livsmål, idealer og elektrisk stimulering af strukturer i hjernen. Og uden præntioner om at fuldstændiggøre listen kan vi tilføje: behov og incentiver, samt de perciperede, tænkte eller forestillingsmæssigt givne genstande for (eller: mål for) virksomheder, som motiverne er i henhold til Leontjew's egen definition (ibid. p.182).

I Skitse til systematisering af psykologiens motivbegerber

Nok er der noget om, at kært barn har mange navne, men bag den terminologiske forvirring skjuler der sig nu også en indholdsmæssig mangfoldighed, og dette kommer til at stå én klart, så snart man forsøger at systematisere psykologiens motivbegreber. Et vist overblik over mangfoldigheden af motivbegreber kan man søge at skaffe sig ved at kategorisere motivbegreberne i henhold til

- på den ene side: hvordan motivernes *eksplanatoriske funktion* er blevet anskuet.
- og på den anden side: hvordan man har anskuet deres *beskaffenhed iøvrigt*. (Se skema 1.)

Bestemmelser af motivernes eksplanatoriske funktion har karakter af forsøg på at besvare spørgsmålet om, hvad det er, der forklares med motiver? Anvendes motiverne til at forklare den energi, hvormed organismer (individer, personer) er aktive, og er motiverne i så fald - således som Hull (1943, 1952) og Brown (1953) har ment det - faktorer, der *betinget mobiliserer organismens energi*, gør dem aktive og bestemmer aktivitetsniveauet? Eller er det rimeligere at betragte motiverne som faktorer, der *bestemmer adfærdens retning*, idet vi - som fremført af Miller, Galanter & Pribram (1960, pp.59-79) - ikke har brug for motiverne til at forklare, at levende organismer er aktive (det er de i og med, at de er levende), men derimod til at forklare, at de gør dette frem for hint? Eller er motiverne måske faktorer, der *betinget såvel adfærdens energi som dens retning*, således som Murray (1938, p.60) og Leontjew (1979, p. 182) har hævdet det?

Problemet om motivernes beskaffenhed iøvrigt er spørgsmålet om naturen af og karakteristika ved de ting og sager, der har (eller: kan have) funktion som motiver? Psykologiens klassiske svar på dette spørgsmål blev givet af forfattere, der tog sult, tørst og seksualitet som paradigmer på motivation, og som anskuede disse motivationsformer som *organiske drifter* betingede af mangeltilstande eller af andre ikke-optimale tilstande i organer og væv uden for centralnervesystemet. Hos Freud (1915) og Cannon (1939, p.76) finder man udtryk for en opfattelse af organiske drifter som *intern stimulation*, der presser organismen ud af dens foretrukne Nirvanatilstand af passivitet, medens Hull (1943) betragtede drifterne som *tilstande i centralnervesystemet*.

Den motivationspsykologi, der ensidigt har anskuet motiverne som organiske drifter, har mødt kritik fra mange sider. White (1959) har samlet og klart resumeret en væsentlig del af kritikken, der har sine kilder så forskellige steder som i dyrepsykologiske undersøgelser af indlæring og problemløsning, i kliniske og teoretiske arbejder inden for den psykoanalyti-

Motivernes beskaffenhed iøvrigt	Motivernes eksplana- toriske funktion	Energi- mobilisering	Adfærdens retning	Energimobilise- ring samt adfær- dens retning
	Organiske drifter som intern stimulation	Freud 1915 Cannon 1939		
Organiske drifter som tilstande i CNS		Hull 1943		Murray 1938 (viscerogene be- hov)
Non-organiske behov			White 1959	Murray 1938 (psykogene behov)
Emotioner	reticulære aktiveringspro- cesser	Duffy 1962 Lindsley 1951		
	handletendenser		Arnold 1960	
	emotionelle erkendelser + vurderinger		Breger 1974 Klein 1969	
Incentiver			Klein 1969	Cofer 1972

Skema 1: Skitse til systematisering af psykologiens motivbegreber.

ske ego-psykologi og i undersøgelser af børns leg. På dette grundlag fremdrager han den såkaldte kompetence-motivation, der omfatter behov for at eksplorere (nysgerrighed) og for at tilegne sig færdigheder og viden - behov, hvis biologiske funktion er, at de bidrager til at øge individets muligheder for effektiv beherskelse af sin omverden (jfr. Holzkamp-Osterkamp, 1975, Vol. 1, p.179 ff. om omverdenskontrol-behov). Kompetencemotiverne hører ligesom behov for aktivitet, for stimulation, for variation og spænding samt for social kontakt til en kategori af behov, hvis aktivering ikke er betinget af organiske mangeltilstande, og som heller ikke er sekundære organiske mangeltilstande - disse primære, *ikke-organiske behov* er altså ikke behov, der er tillærte gennem individets opdagelse af, at deres genstande (eksplorationen, færdighedstilegnelsen etc.) fungerer som midler eller veje til tilfredsstillelsen af organiske drifter.

Som en tredje, noget problematisk kategori af motiver kan vi nævne *emotioner*. Det problematiske herved ligger dels i, at det fra nogle sider bestrides, at emotioner skal kunne anses for motiver (se. f.eks. Peters, 1969, pp.153-159). Det problematiske ligger også deri, at psykologiens begreb om emotioner er mindst lige så uafklaret som dets begreb om motiver. Forfattere som Duffy (1962) og Lindsley (1951) har foreslået, at man identificerer emotioner med energimobilisering formidlet af processer i hjernestammens reticulære system, der generelt og non-specifikt aktiverer cortex samt strukturer i diencephalon. For så vidt energimobilisering anses for motivernes funktion, kan man herefter betragte disse *reticulære aktiveringsprocesser* som emotionelle processer, der motiverer individet - i det mindste så længe cortexaktiveringen ikke overskrider et vist niveau (jfr. Hebb, 1966, p.238). Arnold (1960) har anskuet emotioner, som *handletendenser*, der retter adfærden hen imod eller bort fra objekter og som beror på erkendelser og vurderinger (positive eller negative) af disse objekter. Hos forfattere som Breger (1974, p.25), Schachter (1964) og Mandler (1975) gøres erkendelse og vurdering til centrale bestanddele af emotioner - hos de to sidstnævnte i forbindelse med en tvivlsom teori om vurderingen som betinget af den overvejende sympatisk formidlede aktivering af processer i viscera. Hos Breger (ibid.), såvel som i Klein's skarpsindige analyse af Freud's to teorier om seksualiteten (Klein, 1969), er det sådanne *emotionelle erkendelser og vurderinger*, der betragtes som motiver, der bestemmer adfærdens retning.

Fra tanken om emotionelle erkendelser og vurderinger som motiver er der ikke langt til et begreb om incentivmotiver. Incentiver er i henhold til Cofer (1972, p.32) objekter eller situationer, der virker (eller erkendes som) tiltrækkende eller frastødende. Da en sådan måde at erkende objekter på ikke behøver at være bestanddel af en emotion, repræsenterer tanken om incentiv-motiver en generalisation af begrebet om emotionelle erkendelser og vurderinger som motiver. Incentivbegrebet falder så nogen-

lunde sammen med begrebet "*Aufforderungscharakter*" hos Lewin (1926) og med begrebet *cathexis* hos Murray (1938, pp.105-109). Lewin og Murray betragtede ikke *Aufforderungscharakter* eller *cathexis* som motiver men blot som forbundne med de behov, som for dem var motiverne. Derimod har Cofer (ibid.) præsenteret *incentiv*begrebet som et alternativ til driftsbegrebet, og han tillægger *incentiverne* såvel *energimobiliserende* som *retningsdeterminerende* funktioner. Den ovenfor omtalte opfattelse hos Klein (1969) af motiver som *meanings and values* (in casu på det sensuelle/seksuelle område) kan betragtes som et begreb om *incentiv*motiver, der bestemmer adfærdens retning.

Klart udtrykt hos Klein (1969) og Breger (1974) - og mere stiltiende hos Cofer (1972) - finder man den tanke, at *kognitioner* meget vel kan fungere som motiver. Dette afvises af andre forfattere, der som Brown (1961, p.58) og Madsen (1968, pp.311-312) drager en sondring mellem på den ene side motiverne som *energimobiliserende* eller "*dynamogene*" *variable* og på den anden side de *kognitive* processer som *styrende* eller "*direktive*" *variable*. Men ideen om motiverne som rent *dynamogene* er iøvrigt ikke let at forene med Madsens opregning af hele seksten forskellige motiver: et *sult*motiv, et *tørst*motiv, et *sikkerhed*motiv, et *aggressions*motiv, etc., etc. Hvis *motivation* ikke havde andet end *energimobiliserende* funktion, ville der ikke være brug for mere end én enkelt slags *motivation*, og Madsens indførelse af seksten forskellige motiver repræsenterer således en stiltiende *dementi* af tesen om *motivation* som rent *dynamogene* *variable*.

En anden inddeling i henhold til *motiv*begrebernes "*beskaffenhed* iøvrigt" end den ovenfor benyttede, er sondringen mellem 1) motiver som *psykiske* eller *mentale* fænomener og 2) motiver som *fysiologiske* eller *kvasi-fysiologiske* processer eller tilstande. Til den sidstnævnte kategori kan foruden begrebet om *emotions*motiver som *reticulære* *aktiverings*processer henregnes *Hull's* driftsbegreb.

Den her fremstillede ufuldstændige skitse til en systematisk kategorisering af *psykologiens* *motiv*begreber er resumeret i skema 1, i hvilket jeg, med usikkerhed for nogles vedkommende, har forsøgt at indplacere de forfattere, hvis *motiv*begreber er omtalt i det foregående. Det er klart, at kategorierne ikke er *gensidigt eksklusive*, og en forfatter kan således meget vel operere med eller acceptere motiver tilhørende flere kategorier. Det må også indrømmes, at kategorierne ikke kan undgå at fungere som *Procrustes*-senge for de forskellige *motiv*begreber - for nogle af dem mere end for andre. Men det er mit håb, at kategoriseringen til trods for sine mangler på én gang har kunnet hjælpe lidt til at give et overblik over et kaotisk felt, og hos læseren har kunnet (re)aktivere et behov for en *begrebsmæssig* afklaring.

II Udviklingshistorie og fænomenbeskrivelse

Spørgsmålet er nu, ad hvilke veje vi skal gå for at finde frem til et afklaret psykologisk motivbegreb? Fra den såkaldte "kritiske psykologi" (for en introduktion hertil se Dreier, 1979) har man i de senere år med styrke argumenteret for udviklingshistoriske tilnærmelser til bestemmelser af naturen af psykiske funktioner, kapaciteter og dispositioner som f.eks. perception, motivation, indlæring og tænkning (jfr. Holzkamp, 1977, i dansk oversættelse optrykt hos Dreier, 1979 pp.27-121). Begrundelsen for denne tilgangsmåde forstår jeg således: De psykologiske fænomener, som vi træffer dem hos os selv og hos mennesker omkring os, er produkter af en fylogenetisk, en samfundshistorisk og en ontogenetisk udvikling, og de er som sådanne ganske komplekse dannelser med nogle træk, der er karakteristiske for mennesket som artsvæsen, med andre træk, der har deres rødder i en specifik samfundshistorie, og med atter andre træk, der er blevet til gennem det pågældende individs erfaringer fra dets i visse henseender helt særegne ontogenetiske udvikling. Forsøg på uden inddragelse af disse udviklingshistorier at bestemme naturen af de psykiske funktioner m.v. vil ikke kunne bringe rede i, hvilke træk, der er alment menneskelige, og hvilke der er mere specielle, samfundshistorisk eller individualhistorisk betingede træk. Uden kendskab til fænomenets genese kommer vi

- enten til at fejlplacere træk, der er samfundsmæssigt lokale og temporære, som alment menneskelige,
- eller til at fejlplacere alment menneskelige træk som samfundsmæssigt lokale og temporære (jfr. Poulsen, 1980).

Studier af de psykiske funktioners, kapaciteters og dispositioners udviklings- og tilblivelseshistorie er nødvendige led i forsøg på uden arbitrære definitioner at klarlægge disse sagforholds natur med deres almene og specielle træk.

Men da man ikke kan studere tilblivelsen af noget, som man ikke har begreb om, hvad er, må bestemmelse af naturen af en psykisk funktion, kapacitet eller disposition derfor forme sig som en proces, i hvilken deskriptive faser veksler med eksplanatoriske. I processens deskriptive faser produceres tentative beskrivelser af funktionens, kapacitetens eller dispositionens natur, og i de eksplanatoriske faser søges viden om, hvordan en funktion, kapacitet eller disposition med den skitserede natur er blevet til. De tentative deskriptioner tjener som retningsgivende mål (eksplanandae) for arbejdet i de efterfølgende eksplanatoriske faser, og de tilblivelsesforklaringer, der indvindes i de eksplanatoriske faser, tjener til reformulering og præcisering af tidligere deskriptioner.

En kilde til tentative beskrivelser af psykisks funktioners, kapaciteters og dispositioners natur er analyser af, hvordan begreber som f.eks. 'motiv',

'emotion' og 'behov' bruges og fungerer i almindelige samtaler, der ikke er fagligt-psykologiske. Analyser af denne art har tidligere haft en fremtrædende plads i angelsaksisk analytisk filosofi (og nogle af disse analyser vil blive omtalt i nærværende arbejde), men de har ikke påkaldt interesse blandt psykologer, der vist nok almindeligvis tror, at dagligsprogets begreber er så vage og upræcise, at det ikke er muligt eller umagen værd at beskæftige sig med dem.

Austin har givet følgende begrundelse for at analysere sådanne dagligsproglige begreber: I vort fælles fond af ord manifesteres begrebsmæssige distinktioner og relationer, som mennesker gennem mange generationer har fundet det værd at drage og markere sprogligt - der er tale om distinktioner og relationer, der er så robuste, at de i overensstemmelse med princippet om *survival of the fittest* har kunnet overleve mange års efterprøvelse i praktisk brug, og de er finere end nogen, vi ville kunne hitte på i vor lænestol en eftermiddag (jfr. Austin, 1968, pp.24-25). Analyser af dagligsprogets psykiske begreber foregår ved afdækning af reglerne for de pågældende ords og begrebers rette brug, men når vi undersøger ordenes rette brug "ser vi ikke *blot* på ord (eller "betydninger", hvad det så måtte være), men også på de realiteter, som vi bruger ordene til at tale om: Vi benytter en skærpet opmærksomhed over for ordene til at skærpe vor iagttagelse af fænomenerne - uden dog at gøre denne iagttagelsesmåde til den endegyldige." (Austin, 1968, p.25). Austin kalder metoden for "lingvistisk fænomenologi". Reglerne for de dagligsproglige ords og begrebers rette brug er vanskelige at explicittere - og vi gør da i almindelighed heller ikke forsøg derpå - men dette skal ikke forlede til at tro, at begreberne er vage. Tværtimod: styret af reglerne for anvendelse af almindelige psykiske begreber drages mange fine sondringer, der går tabt i den grove, teknisk-videnskabelige psykologi-jargon. Og skønt vi, som sagt, sjældent gør os reglerne klart, er vi dog såre sensitive over for brud herpå. Denne vor fælles sensitivitet over for brud på generelle regler for ordenes og begrebernes anvendelse fungerer som intersubjektiv kontrol på de lingvistisk fænomenologiske analyser.

En psykologisk teori, der opererer med et motivbegreb uden (klarlagte) relationer til dagligsprogets, er en teori uden (klar) relevans for den slags fænomener, som folk i almindelighed anser for motiver og motiveret adfærd. Allerede derfor må analyser af dagligsprogets motivbegreb inddrages i forsøg på eksplikation af psykologiens. Hertil kommer, at vi efter min mening dermed vil kunne tage et langt skridt på vejen mod en holdbar teoretisk begribelse af relationerne mellem motiver, emotioner og behov. I det følgende vil det vise sig, om jeg har haft et tilfredsstillende grundlag for denne opfattelse - *the proof of the pudding is in eating it*.

III Adfærd uden motiver og en filosofisk teori om motiver som formål med handlinger

Hos filosoffer som Peters (1958) og Sutherland (1959) bestemmes motiver som formål med handlinger, og jeg finder en omtale af Sutherland's diskussion specielt velegnet til at belyse denne opfattelses indhold, grundlag og svagheder. Psykologer taler ofte, som om de mente, at enhver form for adfærd kunne have et motiv, men herved kommer man dog til at tage munden lovlig fuld. Sutherland gør ikke denne fejl. Med henblik på en eksplikation af motivforklaringernes væsen lader han sin analyse tage udgangspunkt i betragtning af en række aktiviteter, som motivforklaringer *ikke* kan finde anvendelse på. Det er dog ikke Sutherland's disposition og formuleringer vedrørende sådanne aktiviteter, der er benyttet i det følgende.

For det første kan man ikke spørge efter motiverne til reflekser. Årsagerne til reflekser som f.eks. en pupil- eller patellarrefleks er at finde i adækvate fysiske påvirkninger, men ikke i motiver. Og skønt affektudtryk som f.eks. rødmen og blegnen er reaktiv adfærd, der udløses af væsentligt mere komplicerede forhold, har disse reaktioner dog heller ikke motiver. De grunde, man har til at rødme eller til at blegne, kan meget vel samtidigt være motiver til forskellige handlinger, men til at rødme eller blegne kan de ikke være motiver. At reflekser ikke kan have motiver tør nok hævdes at være stiltiende anerkendt blandt psykologer.

Uden for motivforklaringernes område falder for det andet fejlhandlinger. Den, der har dræbt nogen ved et vådeskud, kan ikke have haft noget motiv til drabet. Den, der ved en fortalelse har fornærmet sin nabo, kan ikke have haft noget motiv til at fornærme. Og heller ikke den ekspedient, der har betalt for lidt tilbage, fordi han har regnet galt, kan have haft noget motiv til at give for lidt tilbage. Ganske vist er vi af Freud (1901) og gennem psykoanalysen blevet belært om, at "fortalelser" og andre "fejltagelser" ingenlunde behøver at være så uskyldige, så undskyldelige og så ægte i deres karakter af fejlhandlinger, som de umiddelbart tager sig ud for iagttagere og - ikke mindst - for den handlende person selv. Og ganske vist vil det være rimeligt nok at spørge efter motiverne til handlinger, der blot giver sig ud for at være fejlhandlinger, men som ikke er det. Men i nærværende diskussion af motivbegrebet er det kun de ægte fejlhandlinger - hvad enten de så er sjældne eller hyppige - der er tale om, og om disse vil jeg fastholde, at de ikke kan have motiver.

For det tredje kan man heller ikke spørge efter motiverne til vanehandlinger. Dette er påpeget af filosoffer som Nowell-Smith (1957, p.122), Peters (1958, p.46) og Sutherland (1959) samt af psykologerne Cofer og Appley (Cofer & Appley, 1964, p.826). Hvis en handling er udført af vane, har den ikke noget motiv, og hvis den har et motiv, kan den ikke være en vanehandling. Der består et gensidigt udelukkelsesforhold mellem hand-

lingsforklaringer, der henviser til vaner, og handlingsforklaringer, der henviser til motiver. Bliver man spurgt om motivet til en handling, der har haft karakter af en ægte vanehandling, er man i sin gode ret til at svare noget i retning af følgende: "Han havde skam ikke noget motiv - han gjorde det bare af gammel vane".

Hvorfor kan reflekser, fejl- og vanehandlinger ikke have motiver? Det er gennem besvarelse af dette spørgsmål, Sutherland (1959) har søgt at bestemme motivbegrebet. Han påpeger først, at de nævnte tre slags aktiviteter har det til fælles, at de er "actions which are not done to achieve some further end" (ibid., p.147), og han gør den antagelse, at det netop er af den grund, at reflekser, fejlhandlinger og vanehandlinger ikke kan have motiver. Herudfra slutter Sutherland,

- at kun handlinger, der er udført med heblæk på (eller: som midler til) at hidføre fjernere handlingsmål kan være motiverede aktiviteter.
- og at motiver er intentioner om at hidføre sådanne fjernere mål.

(At reflekser dårligt kan kaldes handlinger (actions), og at de ikke kan siges at være udført med henblik på at hidføre mål - de være sig fjerne eller nære - burde egentlig have fået Sutherland til at tvivle om soliditeten af grundlaget for sin teori.)

Sutherland præciserer ikke, hvad han forstår ved handlingers "fjernere mål", men hans begreb om nære og fjerne handlingsmål synes at måtte kunne ekspliciteres på følgende måde: En handlings nære eller *interne handlingsmål* er et sådant mål, som må være hidført, for at en handling af den pågældende kategori skal kunne siges at være blevet udført. Et fjernere eller *eksternt handlingsmål* har ikke en sådan definitorisk funktion, men er et mål, som handlingen med dens interne mål er anvendt som middel til at hidføre. Sondringen mellem interne og eksterne handlingsmål kan illustreres ved følgende to eksempler, som vi iøvrigt vil få brug for igen senere i fremstillingen:

- Da Judas kyssede Jesus udførte han en handling, hvis interne mål var det kys, man siden har kaldt Judas-kysset, og hvis eksterne mål var at udpege Jesus for ypperstepræsternes mænd.
- Den, der hugger brænde, udfører en handling, hvis interne mål er et produkt, der består af træstykker af passende størrelse, medens handlingens eksterne mål eksempelvis kan være at få fyret op i en kold og fugtig hytte.

I begge eksempler er det eksterne handlingsmål, et mål, som handlingen med sit interne handlingsmål er et middel til at hidføre (realisere eller producere). I det første eksempel kan det eksterne handlingsmål anvendes til rekatégorisering af handlingen: Judaskyset kan rekatégoriseres som en

udpegning af Jesus for ypperstepræsternes mænd. En sådan rekategorisering er derimod ikke mulig i det andet eksempel: brændehugningen kan ikke rekategoriseres som at fyre op i hytten.

Sutherland's opfattelse kan herefter udtrykkes således:

- *Genstande for motivforklaring* er handlinger (med deres interne mål), der er udført som midler til at hidføre eksterne handlingsmål, og
- *motiver* er intentioner om at hidføre handlingsmål, der er eksterne i forhold til de motiverede handlinger.

Intentioner om at hidføre eksterne handlingsmål kaldes nu og da "formål" med handlinger (purposes, se f.eks. Armstrong, 1968, p.171). Denne udtryksmåde er lidt upræcis, da "formål" (lige så vel som "purposes") kan betegne såvel intentioner om at hidføre interne handlingsmål som intentioner om at hidføre eksterne handlingsmål. Da udtrykket "intention om at hidføre et eksternt handlingsmål" imidlertid er lovlig tungt, vil jeg også her og der i det følgende tillade mig i stedet at bruge de kortere udtryk "formål med en handling" eller blot "formål".

Som en konsekvens af, at handlinger, som den handlende person ikke har nogen formål med, er handlinger uden motiver, fremdrager Sutherland (ibid., p.147), at den, der spiser af sult, ikke kan have noget motiv til at spise (medens sulten meget vel kan være motiv eksempelvis til at stjæle). At være sulten betyder, at have lyst til at spise, men den, der spiser, blot fordi han har lyst til det, har ikke noget formål med at spise og kan derfor heller ikke have noget motiv dertil. En sådan konsekvens vil nok være vanskelig at sluge for en motivationspsykologi, for hvilken sult som motiv til at spise - og ikke kun som motiv til at skaffe sig føde - har været et paradigme på motivation.

Hvorvidt sult kan eller ikke kan være motiv til at spise, er et spørgsmål, vi skal komme tilbage til senere. Her skal vi nøjes med at påpege, at Sutherland's ræsonnement rummer i det mindste én uholdbar præmis. Som påpeget af Anscombe (1957, p.20; se også Armstrong, 1968, pp.171-175) er det nemlig *ikke* rigtigt, at kun handlinger, der benyttes som midler til at hidføre eksterne handlingsmål, kan være genstande for motivforklaring. Og selv om det er rigtigt nok, at formål med handlinger (eller: intentioner om at hidføre eksterne handlingsmål) er motiver, så er det *ikke* rigtigt, at motiver altid er formål med handlinger. Hævntørst kan således utvivlsomt være motiv til et drab, men skønt drabet kan siges at være udført "for at få hævn", er det dog ikke noget middel til at hidføre et eksternt mål. "Ends and means are, of necessity, distinct happenings, but my killing him, *is* my being revenged" (Armstrong, 1968, p.172). Morderen har hævnnet sig, og dette drab kan ikke være noget middel til at skaffe sig hævn, fordi hævnen ikke er nogen mere eller mindre usikker, kausalt betinget følge af drabet (hvorimod vi i det tidligere brugte eksempel havde, at udpegningen af Jesus for ypperstepræsternes mænd var en sådan kausalt betinget følge af Judas-kysset). Men da hævntørsten, som allerede

sagt, utvivlsomt kan være motiv til drabet, må den altså have været motiv til en handling, der ikke er udført som middel til at hidføre et eksternt handlingsmål - og noget sådant skulle ikke være muligt efter Sutherland's opfattelse. Heller ikke den hjælp, der er ydet af medlidenhed, har skullet tjene som andet end hjælp. Havde hjælpen været ydet med formål eller eksterne handlingsmål for øje - f.eks. for at producere taknemmelighed og afhængighed - ville motivet til hjælpen ikke have været medlidenhed.

Selv om det er rigtigt nok, at motivforklaringer *kan* være forklaringer, hvis genstande er handlinger, der er udført som midler til hidførelse af eksterne handlingsmål, og som forklarer ved angivelse af intentioner om at hidføre disse eksterne handlingsmål (formål med handlingerne), er det dog ikke rigtigt, at alle motivforklaringerne har denne form. I det følgende afsnit skal jeg søge at vise, at det ville være rigtigere at sige, at intentioner er motivforklaringernes genstande, end at sige, at de er motiver.

IV Handlingsintentioner som motivforklaringernes genstande

Sutherland blev ført på vildspor ved at bemærke manglen på formål som et fællestræk ved reflekser, fejlhandlinger og vanehandlinger. Han ville være blevet bedre vejledt, om han havde bemærket, at reflekser samt en del (men ikke alle) vanehandlinger har karakter af non-intentionel adfærd, og at fejlhandlinger er handlinger, ved hvilke der er produceret ikke-intenderede resultater.

Intentionel adfærd er adfærd, hvorved individet søger at hidføre eller producere en given situation, hændelse eller proces - det intenderede adfærdsmål. Denne søgen frem mod adfærdsmålet manifesterer sig blandt andet deri, at adfærden er kontrolleret af individets afprøvning af eller test for, om det pågældende adfærdsmål er realiseret eller ikke (se Miller et al., chap. 2 om *TOTE-units*; Armstrong, 1978, pp.137-144 om "*the nature of purposive activity*"; samt Poulsen, 1973, pp.27-28 om måltrettet adfærd). Handlinger er menneskelig adfærd med karakter af intentionel adfærd, og handlingsmålene - som de intenderede adfærdsmål derfor kan kaldes - kan enten bestå i temporale, spatiale eller andre karakteristika ved selve adfærden (som det f.eks. gælder det at danse vals), eller de kan have karakter af selvstændige resultater eller produkter af adfærden (som det f.eks. gælder kagebagning). Et handlingsmål kan være et mål, man har sat sig efter overvejelser og ved en beslutning, men det behøver ikke at have et sådant grundlag, idet målet eksempelvis kan udspringe direkte af personens perception af den situation, hvori han befinder sig.

Reflekser er aktiviteter, der er betingede af adækvate receptorstimulationer og intakte neurale refleksbuer. De er hverken med hensyn til deres indtræffen eller forløb betingede af intentioner om at hidføre bestemte adfærdsmål. Reflekser har således karakter af non-intentionel adfærd, og

nogle vanehandlinger har samme automatiske og mekaniske karakter som reflekserne - de er, for at bruge et udtryk lånt fra Hartnack (1971, p.121), handlinger, som er "degenererede" til adfærd med samme non-intentionelle karakter som refleksernes. Når reflekser og reflekslignende vanehandlinger ikke kan have motiver, fristes man til at tænke, at dette beror på, at de ikke har karakter af intentionelle handlinger, men før vi drager en sådan slutning, skal vi se lidt nærmere på fejlhandlinger.

I modsætning til reflekserne og de non-intentionelle vanehandlinger er fejlhandlinger målrettede, intentionelle handlinger eller bestanddele af sådanne handlinger. Nogle fejlhandlinger er intentionelle handlinger, der er mislykkede, idet de ved fejl eller uheld har fået *andre handlingsresultater end de intenderede handlingsmål* - man kommer eksempelvis ved en fortalelse til at sige noget andet end det, man ville sige. Andre fejlhandlinger består i, at der ved fejl eller uheld produceres *resultater af intentionelle handlinger, som ligger ud over eller ved siden af de i overensstemmelse med intentionerne realiserede handlingsmål*, som når man eksempelvis på sin vej gennem en stue kommer til at træde på og derved ødelægge et stykke legetøj. Fælles for de to slags fejlhandlinger er, at der ved fejl eller uheld er produceret ikke-intenderede handlingsresultater, og når man ikke kan spørge efter motiverne til fejlhandlinger, beror det på, at sådanne spørgsmål ville fremtræde som spørgsmål om motiverne til produktion af ikke-intenderede handlingsresultater. Det, der ligger i påstanden om, at fejlhandlinger ikke kan have motiver, er kun, at man ikke kan have haft noget motiv til at producere et handlingsresultat, der skyldes fejl eller uheld, og som man derfor ikke kan have haft nogen intention om at producere. Det er imidlertid ikke udelukket - ja, det er endog højst sandsynligt - at den, der har udført en fejlhandling, har haft et motiv til at gøre det, han havde intention om at gøre, hvad enten denne intention så blev realiseret eller ikke.

I stedet for vor tale om fejlhandlinger som mislykkede intentionelle handlinger eller som ikke-intenderede bestanddele af intentionelle handlinger, ville Anscombe (1957) have sagt, at der er tale om handlinger, der er intentionelle under visse beskrivelser (eksempelvis: "Han legede med pistolen") og non-intentionelle under andre beskrivelser (eksempelvis: "Han skød sin bedste ven"). At være en intentionel handling er her efter noget, adfærd kan kaldes, når man har *valgt at beskrive* den på en given måde. Medens Anscombe således har behandlet intentionaliteten formelt som et spørgsmål om sprogregler vedrørende beskrivelsers indbyrdes forenelighed og uforenelighed, har vi her behandlet det materielt som træk ved de vilkår og den kontrol, som visse adfærdsformer er undergivet.

Ikke-intenderede resultater af intentionelle handlinger behøver iøvrigt ikke

at skyldes fejl eller uheld. Den, der går en tur på stranden, sætter eksempelvis fodspor i sandet, men skønt fodsporene ikke kan siges at være sat ved en fejl eller ved et uheld (vor vandringsmand var ingenlunde uforberedt på disse virkninger) har vandringsmanden dog heller ikke haft til hensigt at sætte fodspor: fodsporene indgik ikke som intenderede adfærdsmål i den handlingsplan, der søgtes realiseret med vandreturen (jfr. Miller et al., 1960, chap. 4 om handlingsplaner). Det har i denne forbindelse interesse, at man heller ikke kan spørge efter motiverne til produktion af denne type af ikke intenderede resultater af intentionelle handlinger, og dette tjener til støtte for konklusionen vedrørende fejlhandlinger. Den, der syr på maskine, laver maskinstøj derved, men medens man kan spørge efter motivet til at sy eller til at bruge symaskine, kan man ikke spørge efter motivet til at lave den støj, der produceres ved at bruge maskinen, fordi den handlende person ikke har haft noget ønske eller nogen intention om at lave denne støj: maskinstøjen er ikke et adfærdsmål, syeren har søgt at hidføre med sin handling. Man kan altså ikke have motiver til produktion af ikke-intenderede resultater af intentionelle handlinger, uanset om denne resultat-produktion beror eller ikke beror på fejl eller uheld.

Det forhold, at man ikke kan have motiver til reflekser eller non-intentionelle vanehandlinger, kunne måske isoleret betragtet indicere, at det er intentionelle handlinger, der forklares med motiver. Men selv om en sådan bestemmelse af motivforklaringernes genstande ikke er helt forkert, er den dog heller ikke tilstrækkeligt præcis.

For det første er det ikke alle aspekter ved intentionelle handlinger, der kan forklares med motiver. Vi har således allerede nævnt, at produktionen af ikke-intenderede resultater af intentionelle handlinger ikke kan have motiver, og vi kan tilføje, at man heller ikke har motiver til de muskelkontraktioner, ved hvilke en intentionel handling bevægelser realiseres. For det andet kan man - som allerede antydnet under diskussionen af fejlhandlinger - utvivlsomt helt meningsfyldt spørge efter motiverne til intentioner, der endnu ikke er belvet realiserede, og som måske endog bliver opgivet, inden det kommer til forsøg herpå.

Det synes herefter rigtigere at sige, at det, der er motivforklaringernes primære genstande, er intentioner, dvs. episodiske, bevidste eller randbevidste ønsker eller behov, hvis genstande er gjort til handlingsmål. Men der er to bemærkninger, vi må gøre hertil. Det første er, at selv om det altså egentlig er ønsker eller behov, der er motivforklaringernes genstande, er sådanne ønsker eller behov dog kun egnede som genstande for motivforklaring, hvis og når de har fået handlingsintentionens form. For det andet: bestemmelsen af intentioner som motivforklaringernes genstande, gør det ikke illegitimt at tale om motiver til intentionelle handlinger - og sådan vil vi da også tillade os at tale i det følgende - men intentionelle handlinger forklares kun indirekte og partielt gennem motivforklaringernes oplysninger om grundlaget for de intentioner, hvoraf disse handlinger er båret.

Den intentionelle handling forklares *kun indirekte*, idet den forklares via forklaringen af en intention. Og handlingen forklares *kun partielt* ved angivelsen af et motiv, idet man kun får forklaret, hvorfor personen har eller har haft et givet ønske eller behov, hvis genstand er sat som mål for den pågældende handling. Med angivelsen af et motiv får man derimod ikke forklaret, hvorfor personen har sat ønskets genstand som mål for en intentionel handling - kunne han eksempelvis ikke have ventet, indtil ønsket blev opfyldt (eller: til behovet blev tilfredsstillet) på anden vis? Med angivelsen af ét enkelt motiv til handlingen får man også kun forklaret ét af de ønsker, hvis genstande er sat som mål for handlingen, og man kan jo udmærket have flere intentioner med én og samme handling.

At motiver forklarer intentioner implicerer ikke en sådan skarp arbejdsdeling mellem intentioner som *handlingskategoriserende* og motiver som *forklarende*, som man måske kunne føle sig fristet til at give udtryk for ved at sige noget i retning af følgende: Oplysning om en persons intention er en oplysning om, *hvad* det er, han vil, medens oplysning om motivet er en oplysning om, *hvorfor* han vil det, han vil. Oplysning om intentioner har ganske vist af og til rent handlingskategoriserende funktioner, som når vi spørger, hvad det er, den gamle kone står og gør med sine mærkelige bevægelser og lyde? - og får at vide, at hun uddriver trolde. Men oplysninger om intentioner kan også fungere som handlingsforklaringer. Spørger vi eksempelvis, hvorfor Peter hugger brænde, og får at vide, at det er, fordi han vil fyre op i hytten, så har vi med oplysningen om, at Peter havde intention om hidførelse af et givet eksternt mål (at få fyret op i hytten) fået en (motiv)forklaring af Peters intention om hidførelse af det interne handlingsmål (at få produceret brændestykker). Og ligesom det gælder for intentioner, gælder det også for motiver, at de kan have såvel forklarende som handlingskategoriserende funktioner. Når man eksempelvis hører, at Judas med sit kys ville udpege Jesus for ypperstepræsternes mænd, har man på én gang fået en (motiv)forklaring af Judas-kysset og fået (re)kategoriseret denne handling som en udpegning af Jesus for ypperstepræsternes mænd. At motiver forklarer intentioner udelukker dem altså ikke fra samtidigt at kunne have handlingskategoriserende funktioner, ligesom det heller ikke udelukker intentioner fra at kunne fungere som motivforklaringer.

I en artikel om, hvordan man gør handlinger "intelligible" har Pettit (1976) - dog uden argumentation for sit synspunkt - karakteriseret motivernes primære funktion som den at forklare intentioner, medens handlingsforklaringer ses som sekundære og formidlede via forklaringer af intentionerne bag handlingerne. Hermed synes Pettit umiddelbart at have udtrykt samme opfattelse vedrørende motivernes funktion som den, der er fremført i nærværende arbejde, men bag ligheder med hensyn til form eller udtryksmåde ligger en væsentlig forskel med hensyn

til indhold. Denne forskel hænger sammen med, at Pettit drager en sontring mellem intentioner og motiver, der nok adskiller sig fra - men som er lige så skarp som - den sontring, vi har kritiseret umiddelbart ovenfor. Når Pettit bestemmer intentioner som kausale faktorer bag handling, overser han, at intentioner også kan have rent handlingskategoriserende funktioner, og at man meget vel kan gøre en handling intelligibel alene ved at kategorisere den med en oplysning om den handlende persons intention (hvormed - i parentes bemærket - ikke er sagt, at handlinger kun kan kategoriseres ved hjælp af intentioner). Hertil kommer følgende vigtigere punkt: Når Pettit begriber intentions- og motivforklaringer som to forskellige, hhv. direkte og indirekte typer af handlingsforklaringer, har han overset, at intentioner, når de er intentioner om hidførelse af eksterne handlingsmål, har funktion som motiver, der kan forklare andre intentioner - det være sig intentioner om at hidføre interne handlingsmål eller om at hidføre andre eksterne handlingsmål. For Pettit er spørgsmålet om intention eller motiv et enten eller og for ham kan intentioner ikke være motiver. Efter min opfattelse vil det derimod være urimeligt at benægte, at man *kan* bruge - og faktisk bruger - intentioner om at hidføre eksterne handlingsmål som motiver. Da der således er en ikke uvæsentlig uoverensstemmelse mellem bestemmelserne af intentions- og motivbegrebet hos Pettit og i nærværende arbejde, kan opfattelserne af motiver som intentionsforklaringer naturligvis heller ikke være sammenfaldende, hvor ens de end umiddelbart måtte lyde.

Motivernes funktion kan ikke, som Sutherland (1959) påstod det, bestemmes som den at forklare handlinger, der er midler til at hidføre ét eller andet, selv om motiver nu og da kan have en sådan funktion. Motivets funktion kan knapt nok siges at være den at forklare handlinger. Deres funktion er at forklare handlingsintentioner - de forklarer, hvorfor folk ønsker eller har behov for det, de har sat sig for at hidføre eller producere. Men hermed er vi ikke kommet til vejs ende. Der refterer spørgsmål som: Hvilke forskellige typer af motiver må vi regne med? Hvad har disse forskellige slags motiver tilfælles? Hvorved adskiller de sig fra andre sagforhold, med hvilke man kan forklare handlingsintentioner? Har alle handlingsintentioner motiver?

V Anscombe's tre motivkategorier

Hvis man vil klargøre sig motivernes natur, må man passe på ikke at komme til at stirre sig blind på én enkelt type af motiver. Der må i analysen søges inddraget flere forskellige slags motiver, og med henblik herpå har jeg

valgt at tage udgangspunkt i Anscombe's inddeling af motiver i prospektive, retrospektive og almindelige motiver (jfr. Anscombe, 1957, pp.20-21: *forward-looking motives, backward-looking motives og motives-in-general*). Når jeg har fundet denne kategorisering egnet som udgangspunkt for analysen, er det, fordi den rummer følgende markante distinktioner.

- en sondring mellem motiver, der er formål med handlinger (de prospektive motiver), og motiver, der ikke er formål med handlinger (de retrospektive og de almindelige motiver).
- en sondring mellem motiver, der rummer henvisninger til kognitioner (de retrospektive motiver), og motiver, der ikke rummer sådanne henvisninger (de prospektive og de almindelige motiver).

a) *Prospektive motiver*

Om de prospektive motiver siger Anscombe (ibid., p.21) ikke andet end, at hun vil kalde motiver med karakter af intentioner for "*forward-looking motives*". Vi kan illustrere anvendelsen af denne type af motiver med følgende eksempler:

- (1) Han gjorde havearbejde for at tabe sig,
- (2) Den lille pige læste sine lektier for at takkes sin ambitiøse moder,
- (3) Han gik ud i køkkenet for at hente en kniv.

Dersom havearbejdet, lektielæsningen og turen ud i køkkenet virkelig var, hvad de omtalte personer intenderede, er der tale om tre motivforklaringer. Det, der forklares, er, hvorfor de omtalte personer havde intentioner hhv. om at gøre haven i orden, om at få læst sine lektier og om at komme ud i køkkenet. Og gennem forklaring af intentionerne gives en partiel forklaring af, hvorfor personerne udførte intentionelle handlinger med interne mål som de tre nævnte. Explanandæ er interne handlingsintentioner og (indirekte) intentionelle handlinger med netop disse interne intentioner.

De motiver, hvormed de nævnte intentioner forklares, er selv intentioner, nemlig intentioner om hhv. at tabe sig, at takkes sin moder og at fremskaffe en kniv. De prospektive motiver kan derfor også kaldes *intentionsmotiver*. Motiverne er intentioner om at hidføre handlingsmål (hhv. vægttabet, moderens gunst og en kniv i hånden), der er eksterne mål for de handlinger, der skal forklares, og hvis interne mål er hhv. havearbejde, lektielæsning og en tur i køkkenet. Intentioner om hidførelse af eksterne handlingsmål har vi ovenfor kaldt formål med handlinger, og prospektive motiver kan derfor også kaldes *formålsmotiver*.

Ved oplysning om et prospektivt motiv til en given intention og intentionel handling får man at vide, at personen har haft den pågældende intention om at producere det pågældende interne handlingsmål, fordi han med det interne handlingsmål som middel har ønsket at realisere intentionen.

nen (ønsket) om et andet og eksternt handlingsmål. Prospektive motiver (intention- eller formålsmotiver) er den type af motiver, som Sutherland (1959) har stirret sig blind på.

I (3) er nævnt et formål (intentionen om at fremskaffe en kniv), hvis motivkarakter nogle læsere muligvis vil finde tvivlsom. Dette beror formentlig på, at det nævnte formål lyder som om det nødvendigvis må være et middel til realisering af et endnu fjernere mål (det være sig delingen af et æble, mord på ægtefællen, eller andet), hvorimod de intenderede handlingsmål, der er nævnt i (1) og (2) (dvs. vægttabet og moderens gunst) måske synes at kunne være mål med værdi i sig selv. Det synspunkt - som jeg mener at kunne spore hos Miller et al. (1960, p.63, sidste afsnit) - at formål med handlinger kun kan være motiver, hvis og når de mål, der intenderes, er mål med værdi i sig selv, lader sig imidlertid ikke opretholde. Der er således ingen som helst tvivl om, at intentionen om at tjene penge er et formål, der fungerer fortrinligt som motiv til mangt og meget, og det skønt penge ikke har nogen som helst værdi ud over deres værdi som midler - hvad de jo da også kaldes nu og da.

Prospektive motiver hører i kraft af deres karakter af intentioner til den kategori af fænomener, der er motivforklaringernes genstande. Dette indebærer ganske vist ikke, at enhver intention, der er motiv til en anden intention, selv har et motiv - intentionsmotiver, der skyldes vane, kan således ikke have motiver. Men prospektive motiver vil normalt selv have motiver, og deres karakter af intentioner indebærer i det mindste, at det altid vil være meningsfuldt at spørge efter motivet til den intention, der var motiv til en anden intention - og for så vidt kan forklaringer under brug af intentionsmotiver siges at have en uafsluttet karakter. Ved denne uafsluttede karakter adskiller anvendelsen af prospektive motiver sig fra anvendelsen af motiver tilhørende Anscombe's to andre kategorier.

b) Retrospektive motiver

Retrospektive motiver karakteriserer Anscombe således: "noget, der *er sket* (eller som sker i øjeblikket) angives som grunden til en handling..." (ibid., p.20), og som eksempler på denne type af motiver nævner hun taknemmelighed, anger og medlidenhed. Anvendelsen af retrospektive motiver kan vi illustrere ved følgende to eksempler:

(4) Jeg dræbte ham af hævngerighed,

(5) Af taknemmelighed testamenterede hun hele sin formue til ham.

Retrospektive motiver peger bagud ved eksplicit eller implicit at rumme henvisninger til (personens viden eller formening om), hvad der er eller har været tilfældet, og herved adskiller de sig fra de allerede diskuterede intentionsmotiver, såvel som fra de almindelige motiver, der udgør den tredje motivkategori.

Anscombe anfører, som allerede nævnt, emotioner som eksempler på retrospektive motiver, men psykologiens diskussion af forholdet mellem emotion og motivation har ikke ført frem til en afklaret opfattelse (jfr. Katzenelson, 1969, pp.78-83, se også Kagan, 1978). "Situationen er forvirrende: er emotion og motivation noget fra hinanden forskelligt, eller er de to sider af samme sag; er deres indflydelse organiserende eller desorganiserende og i hvilke situationer?" (Katzenelson, 1969, p.83). For at begribe, hvorvidt og hvordan emotioner kan fungere som motiver, må vi analysere emotionernes natur.

Vore begreber om emotioner som f.eks. frygt, vrede, glæde, sorg, stolthed og misundelse er begreber om forskellige typer af forholden sig til noget, nemlig til det, man kalder *emotionens genstand* - i.e. det eller den, man er vred på, glad for, har medlidenhed med etc., etc. Ved at have sådanne genstande adskiller emotionerne sig såvel fra legemlige fornemmelser som smerter, ømheder eller kløe, som fra de affektive sindsstemninger. Emotionens genstand kan være en ting, et dyr eller en person, men genstanden behøver ikke at have en sådan karakter: man kan jo f.eks. være bange for at komme til at dumme sig eller for at dø.

Et emotionsbegreb et tillige et begreb om en sammenhæng mellem - på den ene side en *perception eller anden form for kognition* af emotionens genstand og i givet fald - når genstanden er en ting eller lignende - af denne genstands egenskaber eller adfærd, - og på den anden side en *konativ* og en *affektiv komponent* - begge betingede eller producerede af den emotionelle kognition.

I paradigmatiske eller eksemplariske tilfælde består emotionens konative komponent af et bevidst eller randbevidst ønske om (behov for, trang eller lyst til) noget. Den affektive komponent har viscerale, skeletmuskulære og corticale aspekter.

I leksikalske definitioner af emotioner omtales i visse tilfælde såvel emotionens kognitive som dens konative komponent. Således omtales "vrede" i *Ordbog over det danske Sprog* som en følelse, der følger af urimelige, onde, uretfærdige handlinger, tilføjende krænkelse og lignende, og som fremkalder stærk uvilje, gengældelses- og hævnlyst og lignende. I andre tilfælde defineres emotionen enten ved omtale af dens kognitive komponent alene, eller ved omtale af dens konative komponent alene. Således defineres i samme ordbog "misundelse" som en følelse af bitterhed over en andens heldigere kår, besiddelse, medgang m.m., som man mener sig selv berettiget til, medens "afsky" defineres som en følelse af uvilje, der indebærer, at man holder sig borte fra nogen eller noget. Hvorvidt én af komponenterne er udeladt, og i givet fald hvilken, varierer fra ordbog til ordbog, og afspejler formentlig snarere rent leksikografiske problemer end reelle træk ved de pågældende begreber.

Det er her set som et *konceptuelt* træk ved emotioner, at der består

kontingente sammenhænge mellem visse kognitioner på den ene side og visse konationer og affektmomenter på den anden side. Der vil formentlig være læsere, for hvem noget sådant vil være en uacceptable sammenblanding af det konceptuelle (begrebsmæssige, logiske) og det kontingente. Jeg vil imidlertid fastholde, at vore almindelige emotionsbegreber netop repræsenterer konceptualiseringer af kontingente sammenhænge, som vi har fundet eller mener at have fundet. Vore almindelige emotionsbegreber repræsenterer kontingente sammenhænge, som vi har haft brug for at sætte på begreb. Men at disse "lovmæssige" sammenhænge er sat på begreb, gør dem ikke hermed immune over for empirisk efterprøvning, og der er derudover både plads til og behov for empiriske studier af, hvordan disse lovmæssige sammenhænge er blevet etableret og har udviklet sig i løbet af fylogenesen, samfundshistorien og ontogenesen (se f.eks. Hebb's undersøgelser (1945, 1946) af former og betingelser for vrede og frygt hos chimpanser).

I paradigmatiske tilfælde har emotionens kognitive komponent karakter af en perception eller anden form for kognition af den subjektive betydning (jfr. Holzkamp-Osterkamp, 1976, pp.49-50), som emotionens genstand eller (når genstanden er en ting eller lignende) denne genstands adfærd eller karakteristika har for emotionens subjekt.

Begrebet 'subjektiv betydning' svarer til Klein's begreb om 'symbolsk mening' (Klein, 1969), til Leontjew's begreb om 'personlig mening' (Leontjew, 1977, pp.340 ff. og 1979, pp.144-152) og Murray's begreb om 'press' (Murray, 1938, pp.115-122). Sidstnævnte har karakteriseret press som et objekts eller en situations aktuelle eller potentielle (positive eller negative) effekt på subjektet. Press omfatter ikke sådanne effekter, som alene består deri, at objektet eller situationen betinger eller generer en konation hos subjektet - en effekt af denne art er blevet kaldt objektets "*Aufforderungscharakter*" eller "valens" (Lewin, 1926 og 1935, p.77), dets "cathexis" (Murray, 1938, pp.105-109) eller dets "incentivfunktion" (Cofer, 1972, pp. 32-33). Erkendelse af et emnes press-karakter eller - som jeg har valgt at betegne det - dets subjektive betydning, er eksempelvis erkendelse af emnet som farligt eller sikkert, som skadeligt eller gavnligt, som fjendtligt eller venligt, som sundt eller usundt, som sårende eller opmuntrende, som nyttigt eller unyttigt, etc., etc. Erkendelse af subjektiv betydning kan karakteriseres som erkendelse af emnets indflydelse på, deres betydning, rolle, funktion eller relevans for en person og for, hvad han ser som "sine" og "sit". Skønt betydningserkendelserne har en sådan ego-centrisk karakter, kan de dog være mere eller mindre veridikale (som eksempelvis, hvor noget opfattes som sundt eller usundt) eller i det mindste mere eller mindre rimelige og velbegrundede (som eksempelvis, hvor en ytring opfattes som sårende).

Det er nok primært betydningserkendelsernes art, der danner grundla-

laget for vore konventionelle kategoriseringer af emotionerne i henholdsvis frygt, vrede, anger, medlidenhed etc., etc. I frygt ser vi eksempelvis noget som en truende fare, og i vrede har vi opfattet en andens handlinger som onde, krænkende, uretfærdige eller lignende. Det forhold, at emotionerne rummer perceptioner eller andre former for kognitioner (f.eks. erindringer eller forventninger), der kan være mere eller mindre veridikale eller rimelige og velbegrundede, danner basis for vore bedømmelser af *emotionerne* og deres konationer som mere eller mindre rimelige eller urimelige.

Emotionens affektive komponent omfatter relativt markante og primært af sympatisk innervation betingede ændringer i de viscerale processer, samt ændringer med hensyn til kropsholdning, ansigtsudtryk og muskeltonus. De viscerale processer betinger sansefølelser lokaliseret til indre organer og til huden, og ændringerne med hensyn til skeletmuskulær tonus betinger følelser af muskelspændinger eller -slaphed. Det synes rimeligt at antage, at det er på grund af disse visceralt og skeletmuskulært betingede sansefølelser, at emotionerne har fået betegnelsen "følelser". Den affektive komponent omfatter også ændringer med hensyn til den corticale aktivering (arousal), og disse ændringer kan give sig til kende som forvirring, manglende kontrol over sine tanker, tanketomhed, oplevelser af at være ganske handlingslammet, etc., etc. Via ændringer med hensyn til den corticale aktivering kan emotionernes affektive komponent influere på den konative komponent (se nedenfor), men bortset herfra har den affektive komponent ingen væsentlig betydning for begribselsen af emotionernes funktion som motiver.

Den konative komponent har som sagt i paradigmatisk tilfælde karakter af mere eller mindre rimelige eller urimelige ønsker om eller behov for noget - som f.eks. det ønske om at komme i sikkerhed, der er betinget af perception af en truende fare, eller ønsket om at få hævn over den, der har såret én. Om disse ønsker eller behov er rimelige eller ej afhænger af, om de emotionelle erkendelser af subjektive betydninger konstituerer gode eller dårlige grunde herfor. De emotionelle ønsker kan også være mere eller mindre realistiske eller urealistiske - og som eksempel på en sikkert velkendt type af urealistiske ønsker kan nævnes ønsket om, at noget, der faktisk er sket, aldrig var hændt. Emotionelle ønsker kan, når de ikke er urealistiske, omsættes til intentioner, derved at genstanden for ønsket gøres til et handlingsmål. En sådan omsætning af ønsket til en handlingsintention forudsætter dog, at personen er i stand til at erkende det ønskede som et realistisk handlingsmål, og en sådan erkendelse kan være hindret gennem den cortikale aktiverings voldsomhed. Den affektive cortikale aktivering kan også influere på den kognitive komponent ved at "kortslutte" fra emotionel kognition til adfærd, således at der produceres en egentlig *af-fektreaktion* uden om ønsker eller behov - og dermed uden om en selvkritisk stillingtagen til emotionernes rimelighed.

Emotionernes motiv-funktion kan herefter klarlægges på følgende vis:

Hvis og når en person gør genstanden for et emotionelt ønske til mål for sin handling, gør han dermed det emotionelle ønske til en handlingsintention, og qua intention bliver ønsket genstand for en motivforklaring. I og med at det til intention konverterede ønske bliver genstand for en motivforklaring, bliver den kognition af subjektiv betydning, der har betinget ønsket, til et motiv.

Når hævn-gerrighed kan fungere som motiv i (4), der lyder: "Jeg dræbte ham af hævn-gerrighed", er det, fordi hævn-gerrighed er en emotion med en kognitiv komponent *af den art*, som erindringen om eller tanken på: "han har kørt min datter ihjel" er et godt eksempel på. Og når "fordi han har kørt min datter ihjel" kan fungere som motivforklaring, er det, fordi vi forstår det omtalte sagforholds betydning for personen. Vi forstår, hvilken subjektiv betydning, begivenheden har haft for den pågældende, og vi ser en naturlig sammenhæng mellem en sådan kognition og det ønske, hvis genstand var det intenderede handlingsmål - "hævn-gerrighed" er en emotionsterm, der betegner en naturlig eller "lovmæssig" sammenhæng mellem kognitioner af en vis art og konnotationer af en vis art.

Emotionsmotivernes karakter af retrospektive motiver beror altså på, at emotioner rummer kognitioner af noget fortidigt eller aktuelt. *Men* det er ikke enhver henvisning til, hvad den handlende person har erkendt, der kan anvendes som motiv, og ved at fremdrage dette retrospektive moment har Anscombe således ikke påpeget det træk ved emotionerne, der mulig-gør deres funktion som motiver.

Emotionernes mulighed for at fungere som motiver beror på, at en emotion ud over den reference bagud, som Anscombe og Armstrong (Armstrong, 1968, pp.172-173) noget ensidigt har trukket frem, også har en side, der vender fremad. Emotionens kognitive komponent rummer ikke blot erkendelse, men erkendelse af en speciel art, nemlig en erkendelse af subjektiv betydning, som betinger ønsker eller behov, og det er heri, vi finder emotionens prospektive aspekt - det fremadskuende af de to ansigter på emotionens Janus-hoved.

Vi har søgt at klarlægge, hvorpå emotionernes muligheder for at fungere som motiver beror. Men selv om emotioner *kan være* motiver, kan man dog ikke sige, at de *er* motiver. En emotion bliver ikke til et motiv, hvis emotionens subjekt selvkritisk hindrer konverteringen af det emotionelle ønske til en handlingsintention, fordi han bedømmer sit ønske som urimeligt. En emotion bliver heller ikke til et motiv, når emotionens subjekt erkender, at de emotionelle ønsker er urealisable (jfr. Peters, 1969 og Holzkamp-Osterkamp, 1976, p.63). Og det er udelukket for en emotion at komme til at fungere som motiv, når emotionens affektive komponent har en sådan styrke, at den virker lammende eller disorganiserende ind på handlelivet (jfr. Katzenelson, 1969, pp.91-101). Den emotionelle kognitionens karakter af erkendelse af personlig mening er altså blot en nødvendig, men ikke nogen tilstrækkelig betingelse for at kunne fungere som motiv.

Når forklaringer under anvendelse af emotionsmotiver ikke har samme uafsluttede karakter som forklaringer under brug af intentionsmotiver, beror det naturligvis på, at emotioner - eller rettere: emotionelle kognitioner - ikke er intentioner, og der er således ingen sekundær intention at spørge efter motivet til.

Kort resumeret: Emotionernes motiv-funktion beror på, at de emotionelle kognitioner har karakter af erkendelser af subjektiv betydning, som betinger konationer, der i paradigmatisk tilfælde er ønsker om eller behov for noget. Når et emotionelt ønske er gjort til en intention, derved at ønskets genstand er sat som handlingsmål, har den emotionelle kognition, der har betinget ønsket, dermed fået karakter af motiv til den pågældende intention og intentionelle handling.

Før vi forlader de retrospektive motiver, skal vi berøre spørgsmålet om, hvorvidt der findes andre retrospektive motiver end emotioner? Dette spørgsmål må sikkert besvares bekræftende.

For det første må vi nok erkende, at perceptioner og andre former for kognition med karakter af subjektiv betydning kan have motiv-funktion, når de har betinget ønsker, der er blevet konverteret til intentioner, *også selv om disse kognitioner ikke er emotionelle i den forstand, at de tillige betinger affekter*. Dette beror på, at den affektive komponent, hverken synes at være nødvendig for, eller synes at være tilstrækkelig til at bære en motiv-funktion. Vi så således, at det alene var emotionens kognitive komponent, der betingede et ønske om noget, og hertil kommer, at (dysforiske eller euforiske) sindsstemninger trods deres affektive komponent næppe kan fungere som motiver, hvilket - hvis jeg da har ret heri - kunne tænkes at hænge sammen med, at den affektive sindsstemning ikke har nogen (bestemt) genstand, og derfor heller ikke er betinget af en betydnings-erkendelse, således som det er karakteristisk for emotionerne.

For det andet er det måske endda ikke af afgørende betydning for en kognitions motiv-funktion, om denne kognition (med eller uden affektledsagelse) har karakter af en erkendelse af subjektiv betydning. Det er måske tilstrækkeligt, at den pågældende kognition de facto normalt producerer visse konationer. Det er måske tilstrækkeligt, at kognitionens genstand har valens eller cathexis, men dette spørgsmål skal vi vende tilbage til nedenfor.

For det tredje må vi antagelig henregne de emotionelle holdninger til gruppen af retrospektive motiver. Emotionelle holdninger, som f.eks. den beundring - eller den foragt - som én person igennem flere år har næret for en anden person, er nært beslægtede med fænomener, som det venskab for nogen og den kærlighed til nogen eller noget, der af Anscombe er nævnt som eksempler på de såkaldte "almindelige motiver", at vi allerede af den grund må beskæftige os med de emotionelle holdningers plads inden for det system af motivkategorier, vi her behandler.

En emotionel holdning er en varig positiv eller negativ indstilling til no-

get eller nogen. Holdningen har altså, ligesom emotionen, en genstand. Holdningen er en indstilling, som holdningens subjekt ser som begrundet i eller legitimeret af, hvad han har perciperet eller på anden måde erfaret vedrørende indstillingens (holdningens) objekt. En emotionel holdning disponerer for mere eller mindre affektivt ladede betydnings-erkendelser af holdningens genstand eller af forhold vedrørende holdningens genstand, og det vil altså sige, at holdningen disponerer for kognitioner, der betinger konationer og herunder primært ønsker eller behov.

Emotionstermer vil ofte lige vel kunne anvendes til at betegne emotionelle holdninger, som til at betegne emotioner. Når det berettes om nogen, at han ved en bestemt lejlighed blev meget vred på en anden person, refereres antagelig til vreden som emotion, dvs. som en episodisk tilstand med en kognitiv, en affektiv og en konativ komponent. Men når det berettes, at A har været vred på B siden hin aften for tre år siden, da B snuppede A's veninde fra ham, refereres naturligvis til vreden som emotionel holdning, og det vil sige som en relativt varig indstilling, der har disponeret A for mere eller mindre affektladede (emotionelle) betydningskognitioner med B eller forhold vedrørende B som genstande. Når man benytter en emotions-term som holdningsbenævnelse, vælger man vist nok i almindelighed en term, der rummer reference til betydningskognition af den type, der i sin tid har betinget den positive eller negative indstilling til holdningens genstand - en holdning kaldes eksempelvis "foragt", fordi den er betinget af en opfattelse af en anden persons handlemåde som uværdig, tåbelig eller lignende, og ikke fordi holdningen disponerer specielt for episodiske oplevelser af foragt for holdningens genstand.

Det forhold, at en emotionel holdning er betinget og legitimeret af en mere eller mindre affektladet kognition, gør det naturligt, at henregne de emotionelle holdninger til kategorien af retrospektive motiver, når de fungerer som motiver. Men medens de tidligere omtalte retrospektive motiver har karakter af betydningserkendelser, der betinger ønsker, som er omsat til handlingsintentioner, så ligger sagen anderledes for de emotionelle holdningers vedkommende. En emotionel holdning er ikke en betydningserkendelse, der betinger konationer, som eventuelt omsættes til handlingsintentioner - en emotionel holdning er en indstilling, der disponerer for sådanne betydningserkendelser, der betinger konationer, som eventuelt omsættes til handlingsintentioner. Den emotionelle holdnings motivfunktion er således indirekte og formidlet af den betydningserkendelse, holdningen har disponeret for.

c) Almindelige motiver

Den sidste af Anscombe's tre motivkategorier omfatter de såkaldte almindelige motiver (*motives-in-general*), der dog kun er "almindelige" i den ne-

gative forstand, at de hverken peger fremad som de prospektive motiver, eller peger bagud som de retrospektive motiver. Anscombe siger ikke meget andet om de almindelige motiver, end at de udgør et vanskeligt emne (ibid., p.20), men hun og Armstrong (1968, p.176) er enige om, at venskab er et godt eksempel på denne type af motiver. Anvendelsen af venskab som et motiv kan vi illustrere ved følgende:

(6) Han hjalp hende af venskab.

Venskab og kærlighed (det være sig kærlighed til et andet menneske, til sit fædreland eller sin hund) tilhører en speciel gruppe af emotionelle holdninger, som jeg vil tillade mig at benytte ordet "sentiments" som betegnelse for (for andre anvendelser af henholdsvis "sentiment" og "attitude" kan henvises til Allport, 1968 og Kluckhohn og Murray, 1953, p.21).

Et sentiment er en varig *positiv* indstilling til nogen eller noget, der ligesom andre emotionelle holdninger disponerer for mere eller mindre affektladede kognitioner af subjektiv betydning. Det er dog et særtræk ved sentiments, at indstillingerne kun kan være positive, og dette hænger nok snævert sammen med endnu et særtræk: et sentiment skal ikke kunne begrundes eller retfærdiggøres for at kunne opretholdes.

En ordinær emotionel holdning står og falder med, om holdningens subjekt finder, at der i det, han ved om holdningens objekt, er basis for den pågældende holdning. Det ville således være absurd at beundre, at foragte eller at hade nogen, hvis man ikke var i stand til med henvisning til noget vedrørende holdningens genstand at argumentere for sin holdnings berettigelse eller rimelighed. Og hvis en sådan basis for at beundre, foragte eller hade en anden person smuldrer bort, må også holdningen opgives.

Anderledes med sentiments. Et venskab for eller en kærlighed til nogen har naturligvis en historie, der eventuelt kan række langt tilbage (i givet fald til den tidligste "objektrelation" jfr. Décarie, 1965), og den har sit grundlag i denne historie. Men det er ikke nødvendigt for sentimentets opretholdelse, at den anden person skal have gjort sig - og fortsat skal gøre sig - fortjent til den positive indstilling. Og skønt et sentiment ikke kan overleve hvilke som helst negative erfaringer vedrørende egenskaber og adfærd hos dets genstand, er sentimentet dog relativt modstandsdygtigt over for sådanne negative erfaringer. Gammelt venskab ruster ikke, siger man, og mange forældres kærlighed til deres børn vil kunne illustrere denne sentimenternes modstandsdygtighed over for vejr og vind. Den positive indstilling i et sentiment står ikke til stadig afprøvning eller kontrol - sentimentets rimelighed bliver først diskutabel, når det forhold, hvorpå det beror, har været udsat for svære belastninger.

Ligesom det gælder de andre emotionelle holdninger, er sentimentets motiv-funktion indirekte og formidlet af den betydningserkendelse, sentimentet har disponeret for. Men da sentimentet ikke skal kunne begrundes

og retfærdiggøres, kommer det ikke som de andre emotionelle holdninger til at tilhøre kategorien af retrospektive motiver.

VI Motiverne som årsager til ønsker og deres fylogenetiske relationer til andre former for motivation

Der blev ovenfor i sektion IV argumenteret for, at motivforklaringernes genstande er handlingsintentioner, hvilket betyder, at motiver forklarer bevidste og randbevidste ønsker eller behov, hvis genstande er gjort til handlingsmål. For så vidt som motiver indirekte og via forklaring af handlingsintentioner forklarer intentionelle handlinger, ligger denne opfattelse ikke langt fra bestemmelser af motiverne som faktorer, der bestemmer adfærdens retning (se f.eks. Miller, et al., 1960, pp. 59-79) eller som faktorer, der initierer målrettet adfærd (se f.eks. Mogenson & Philips, 1976). Vor bestemmelse af handlingsintentionerne som motivforklaringernes genstande blev i sektion V konfronteret med Anscombe's tre motivkategorier og blev ikke fundet uforenelig hermed.

I forbindelse med analysen af emotioner som en vigtig form for retrospektive motiver tog vi skridt til en bestemmelse, i henhold til hvilke motiver er

- handlingsintentioner og betydningskognitioner, der producerer ønsker, behov eller andre slags konationer,
- eller emotionelle holdninger, der disponerer for sådanne konationsproducerende betydningskognitioner.

Det synes at være fælles for de forskellige slags motiver, at de er fænomener, som direkte eller indirekte har betinget ønsket, behov eller andre konationer, der har fået form af handlingsintentioner. Og det synes netop at være konationsgenereringen, der konstituerer det distinktive træk, ved hvilket de fænomener, der *kan* fungere som motiver, adskiller sig fra sådanne iøvrigt nært beslægtede fænomener, der *ikke kan* fungere således. Medens kognitionen af subjektive betydninger betinger ønsker, og derfor kan have motivfunktion, fremkalder det eksempelvis normalt ingen konationer at se to måger flyve forbi, eller at bemærke, at de fliser, man træder på, er ottekantede, og sådanne konationsneutrale kognitioner kan da heller ikke anføres som motiver. Fejghed er et personkarakteristikum, der naturligt kan anføres som motiv, da det disponerer for ønsker om at undgå farer o.lign. Men mod lader sig ikke anvende således, da mod ikke er et personkarakteristikum, der disponerer for en bestemt slags konationer (jfr. Sutherland, 1959).

Intentionsmotiverne (Anscombe's prospektive motiver) har, som tidligere påpeget, kun provisorisk karakter, og motivfunktionen hos sentiments (almindelige motiver) og hos andre emotionelle holdninger beror på de konationsproducerende betydningskognitioner (de retrospektive motiver),

som holdningerne har disponeret for. Den centrale motivkategori blandt dem, vi har diskuteret, er således den slags motiver, der har karakter af emotionelle eller ikke-emotionelle betydningskognitioner. Det, der hos filosofen Anscombe er en central motivkategori, omfatter således netop de emotioner, som psykologerne har haft vanskeligst ved at indpasse i deres motivationsteorier. Og omvendt er de former for motivation, der som sult, tørst og seksualitet er de centrale for motivationspsykologerne, overhovedet ikke omtalt hos filosoffer som Anscombe og Armstrong.

Betydningskognitionens særlige karakter som motivation og dens relationer til andre motivationsformer vil jeg her søge konceptualiseret i skitsen til en teori om motivationens fylogenetiske udvikling. I henhold til denne teoriskitse er motivationens biologiske udvikling fra fisk og amfibier frem til homo sapiens karakteriseret ved følgende tre træk: en selvstændiggørelse af incentivmotivationen i forhold til den endogene driftsmotivation, samt - på humant niveau - en uddifferentiering af denne incentivmotivation i en valens- og en betydningskomponent (se figur 1).

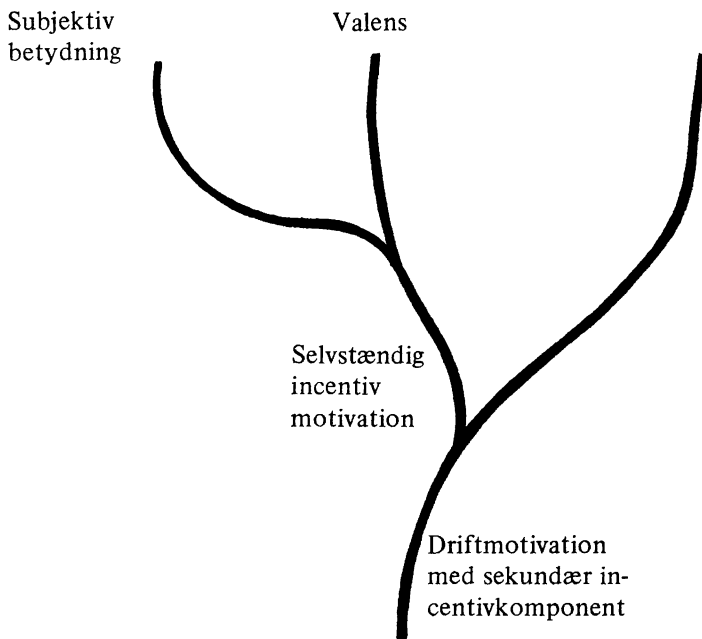

Fig. 1: træk af motivationens fylogenetiske udvikling (se iøvrigt teksten).

1. Den form for motivation, der er beskrevet ved etologiske undersøgelser (se Leyhausen, 1960), og som er fælles for vertebrater fra fisk og amfibier til de sub-humane primater, har to komponenter:

- en endogen drift, der etablerer er beredskab for en specifik instinktbehandling, og
- et incentiv ("nøglestimulus"), der udløser den pågældende instinktbehandling.

Driften fremkalder en mere eller mindre målrettet appetensadfærd, der er egnet til at bringe dyret i kontakt med en passende nøglestimulus. Driftens styrke tiltager som funktion af den tid, der er forløbet siden sidste udløsning af den pågældende instinktbehandling. Jo højere driftsniveauet er, jo mindre dele af nøglestimulus skal der til for at udløse instinktbehandling, og når driftsniveauet er tilstrækkeligt højt, udløses instinktbehandling uden nøglestimulus (man taler i sådanne tilfælde om "tomgangshandlinger"). Det forhold, at den endogene drift er nødvendig og i grænsetilfælde tilstrækkelig til udløsning af instinktbehandling viser os, at de to komponenter i denne form for motivation ikke er ligestillede, men at den endogene drift, er den primære og fundamentale motivationskomponent, medens incentivet spiller en sekundær rolle som motivationsfaktor.

Motivationspsykologer har i reglen ved "sult", "tørst" og "seksualitet" forstået sådanne endogene, fysiologiske eller kvasifysiologiske driftstilstande, der kan bidrage til forklaringen af individets ønsker om eller dets målrettede stræben efter føde, væske eller en seksualpartner.

2. Effektiv imødegåelse af pludselige trusler fra organismens omverden kræver imidlertid, at kamp- eller flugtaadfærd kan udløses af den pågældende incentiv alene, uden at der nødvendigvis forud skal være etableret et endogent driftsmæssigt beredskab for en sådan adfærd. Den selektionsfordel, der er forbundet med udviklingen af reaktivitet over for selvstændig incentivmotivation, indebærer, at en sådan motivationsform får en stadig større betydning inden for den evolutionslinie, der fører frem til homo sapiens. Som Pick (1954) har redegjort for det, tager denne udvikling sin begyndelse i nær forbindelse med den uddifferentiering af den sympatiske del af det autonome nervesystem, der er forudsætningen først for udviklingen af homeostatisk temperaturkontrol (endothermi), og siden tillige for udviklingen af emotionelle, viscerale reaktioner på andre slags trusler end varme og kulde. Disse emotionelle incentiver til kamp og flugt har prioritet i forhold til samtidig endogen driftsmotivation (som bliver kontrolleret via processer i det limbiske system i den gamle pattedyrhjerne, der hæmmer aktiviteten i den såkaldte reptilhjerne: diencephalon og hjerne-stammen). Incentiver, der motiverer til kamp og flugt, kan karakteriseres som stimulusmønstre med negative valenser, for så vidt som de betinger "negative" reaktioner over for de pågældende emner. Men hos pattedyre-

ne, og især hos primaterne, finder man i incentiverne til social kontakt og til eksploration (nysgerrighed) også incentiver med positive valenser.

3. Menneskelige intentioner og intentionelle handlinger kan være motiverede af driftsmotivation af en art, som den ovenfor omtalte, og de kan være motiverede af den slags selvstændiggjorte incentiver, som vi lige har omtalt. Men mennesker - og kun mennesker - kan tillige være motiverede af incentiver, der ikke kun har valenser, men som også har subjektive betydninger - og som har de valenser, de har, netop fordi de har de subjektive betydninger, de har. Alle mennesker - og ikke kun børn - er ligesom dyr ude for ting og sager, der umiddelbart og uden at de kan sige hvorfor, frastøder eller tiltrækker dem, og som således kan siges at have en umiddelbart givet negativ eller positiv valens. Men mennesker møder også emner, der ikke blot virker frastødende eller tiltrækkende på dem, men hvis negative eller positive valenser, der findes grunde til i de subjektive betydninger, som de pågældende emner har for dem - grunde, som de kender, som de tror at kende, eller som de med eller uden hjælp kan komme til at kende.

Menneskets særlige muligheder for at erkende emners subjektive betydninger synes at bero på den kraftige udvikling af de præfrontale associationsområder i den menneskelige cortex. Således omfatter virkningerne af præfrontal lobectomi tab af social sentivitet, taktløshed, inadækvat adfærd i sociale situationer, manglende evne til at forstå andres og egne problemer, samt en generel emotionel fladhed (jfr. Warren & Akert, 1964, som anført hos Isaacson, Douglas, Lubar & Schmaltz, 1971, p.234). Denne udvikling af menneskets præfrontale cortex må iøvrigt også anses for den nødvendige forudsætning for planmæssig, formålsrettet handlen og det vil tillige sige for de prospektive intentionsmotiver.

Når handlingsintentioner beror på kognition af subjektive betydninger, har de begrundelser. Det samme gælder, når intentionerne beror på intentioner om eksterne eller fjernere handlingsmål (formål). Når intentioner har betydningskognitioner eller formål som begrundelser, har de motiver. Når handlingsintentionerne derimod *alene* beror på umiddelbar erkendelse af incentiverne som tiltrækkende eller frastødende, har intentionerne nok årsager og grunde i incentivkognitionen, men de har ingen begrundelser - incentivkognitionen er i så fald motivation til intentionen, men det vil være mindre vel anbragt at tale om denne incentivkognition som motiv hertil. Og når handlingsintentionen *alene* beror på, at handlingsmålet virker tiltrækkende eller frastødende, har intentionen muligvis nok motivationelle årsager eller grunde (det være sig i endogene driftstilstande eller andet), men intentionen har ingen begrundelse eller motiv. Den, der ikke kan anføre andre grunde til sin intention og intentionelle handling, end kognitionen af et incentiv eller af handlingsmålet, er som den, der ikke har nogen anden "begrundelse" for at gøre det, han gør, end at han havde lyst dertil. Og der er nu en gang ikke megen forklaring i oplysninger om, at man hav-

de lyst til x, fordi man havde lyst til x. Den, der gør det, han gør, blot fordi han har lyst til det, har, som White (1968) har påpeget, og som Sutherland var inde på (se ovenfor i sektion III) intet motiv til sin handling - men det udelukker ikke, at handlingen kan være betinget af en anden form for motivation.

Menneskelige handlingsintentioner og intentionelle handlinger har primært motiver, når de har begrundelser i betydningskognitioner eller i formål.

REFERENCELISTE

- ALLPORT, G. The historical background of modern social psychology. I: Lindzey, G. & Aronson, E. (Eds.), *The handbook of social psychology* (vol. 1), (2nd ec.). Reading, Mass.: Addison-Wesley, 1968.
- ANSCOMBE, G.E.M. *Intention*, Oxford: Blackwell, 1957.
- ARMSTRONG, D.M. *A materialist theory of the mind*, London: Routledge & Kegan, Paul, 1968.
- ARNOLD, M.B. *Emotion and personality*, New York: Columbia University Press, 1960.
- AUSTIN, J.L. A plea for excuses. I: White, A.R. *The philosophy of action*. London: Oxford University Press.
- BREGER, L. *From instinct to identity*, Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, 1974.
- BROWN, J.S. *The motivation of behavior*, New York: McGraw-Hill, 1961.
- BROWN, J.S. Problems presented by the concept of acquired drives. I: *Current Theories and Research in Motivation: A Symposium*, Lincoln, Nebraska: University of Nebraska Press, 1953.
- CANNON, W.B. *The wisdom of the body*, (2nd ed.) New York: Norton & Co., 1939.
- COFER, C.N. *Motivation and emotion*, Glenview, Illinois: Scott, Foresman & Co., 1972.
- COFER, C.N. & APPLEY, M.H. *Motivation: Theory and research*, New York: John Wiley & Sons, 1964.
- DÉCARIE, T.G. *Intelligence and affectivity in early childhood*, New York: International Universities Press, 1965.
- DREIER, O. (Ed.) *Den kritiske psykologi*, København: Rhodos, 1979.
- DUFFY, E. *Activation and behavior*, New York: John Wiley & Sons, 1962.
- FREUD, S. Zur Psychopathologie des Alltageslebens. I: *Gesammelte Werke*, (Vol. IV). London, 1940-1952, (org. 1901).
- FREUD, S. Triebe und Triebchicksale. I: *Gesammelte Werke*, (Vol. X), London: 1944-52, (org. 1915).
- HARTNACK, J. *Mennesket og sproget*, København: Berlingske Forlag, 1971.
- HEBB, D.O. The forms and conditions of chimpanzee anger. *Bull. Canad. Psychol. Assoc.*, 1945, 5, 32-35.
- HEBB, D.O. On the nature of fear, *Psychol. Rev.*, 1946, 53, 259-276.

- HEBB, D.O. *A textbook of psychology*, (2nd ed.), Philadelphia: W.B. Saunders Co., 1966.
- HOLZKAMP, K. Die Überwindung der wissenschaftlichen Beliebigkeit psychologischer Theorien durch die Kritische Psychologie. *Zeitschrift für Socialpsychologie* 1977, 8. 1-22 og 78-97.
- HOLZKAMP-OSTERKAMP, U. *Grundlagen der Motivationsforschung*, (Vol. 1 og 2), Frankfurt: Campus Verlag, 1975-1976.
- HULL, C.L. *Principles of behavior*, New York: Appleton, 1943.
- HULL, C.L. *A behavior system. An introduction to behavior theory concerning the individual organism*, New Haven: Yale University Press, 1952.
- ISAACSON, R.L., DOUGLAS, R.J., LUBAR, J.F. & SCHMALTZ, L.W. *A primer of physiological psychology*, New York: Harper & Row, 1971.
- KAGAN, J. *The growth of the child*, New York: Norton, 1978.
- KATZENELSON, B. *Angstteorier*, København, Munksgaard, 1969.
- KLEIN, G.S. Freud's two theories of sexuality. I: Breger, L. (ED.) *Clinical-cognitive psychology*, Englewood Cliffs, New Jersey, Prentice-Hall, 1969.
- KLUCKHOHN, C. & MURRAY, H.A. *Personality in nature, society, and culture*, New York, Knopf, 1953.
- LEONTJEW, A.N. *Problemer i det psykiskes udvikling*, (Vol. 1-3). København, Rhodos, 1977.
- LEONTJEW, A.N. *Tätigkeit, Bewusstsein, Persönlichkeit*, Berlin: Volk und Wissen Volkseigener Verlag, 1979.
- LEWIN, K. Vorsatz, Wille und Bedürfniss. *Psychologische Forschung*, 1926, 7, 330-385.
- LEWIN, K. *A dynamic theory of personality*, New York: McGraw-Hill, 1935.
- LEYHAUSEN, P. Das Motivationsproblem in der Ethologie. I: Thomae, H. (Ed.) *Allgemeine Psychologie, Vol. 2, Motivation*, Göttingen: Verlag für Psychologie, 1965.
- LINDSLEY, D.B. Emotion, I: Stevens, S.S. (Ed.) *Handbook of experimental psychology*, New York: John Wiley & Sons, 1951.
- MADSEN, K.B. *Theories of motivation* (4th ed.), København: Munksgaard, 1968.
- MANDLER, G. *Mind and emotion*, New York, John Wiley & Sons, 1975.
- MILLER, G.A., GALANTER, E. & PRIBRAM, K.H. *Plans and the structure of behavior*, New York: Henry Holt & Co., 1960.
- MOGENSEN, G.J. & PHILIPS, A.G. Motivation: A psychological construct in search of a physiological substrate. I: Sprague, J.M. & Epstein, A.N. (Eds.), *Progress in Psychobiology and Physiological Psychology* (Vold. 6), New York: Academic Press, 1976.
- MURRAY, H.A. *Explorations in personality*, New York: Oxford University Press, 1938.
- NOWELL-SMITH, P.H. *Ethics*, London: Penguin Books, 1957 (org. 1954).
- PETERS, R.S. *The concept of motivation*, London, Routledge & Kegan Paul, 1958.

- PETERS, R.S. Motivation, emotion and the conceptual schemes of common sense. I: Mischel, T. (Ed.) *Human action*, New York: Academic Press, 1969.
- PETTIT, P. Making actions intelligible. I: Harré, R. *Life sentences. Aspects of the social role of language*. London: John Wiley & Sons, 1976.
- PICK, J. The evolution of homeostasis. The psychogenetic development of the regulation of bodily and mental activities by the autonomic nervous system. *Proceedings of the American Philosophical Society*, 1954, 98, 298-303.
- POULSEN, H. *Begreber og begrebsdannelse*, København: Berlingske Forlag, 1973.
- POULSEN, H. Antropologi og livskvalitet. I: Petersen, E. (ed.), *Livskvalitet - baggrund, begreber, måling*. (Vol. 1), *Psykologisk Skriftserie*, 1980, 5 (2), Århus: Psykologisk Institut.
- SCHACHTER, S. The interaction of cognitive and physiological determinants of emotional state, I: Berkowitz, L. (ed.) *Advances in experimental social psychology* (Vol. 1), New York, Academic Press, 1964.
- SUTHERLAND, N.S. Motives as explanations, *Mind*, 1959, 68, 145-159.
- WARREN, J.H. & AKERT, K. (eds.) *The frontal granular cortex and behavior*, New York: McGraw-Hill, 1964.
- WHITE, A.R. Introduction. I: White, A.R. (ed.) *The philosophy of action*, London: Oxford University Press, 1968.
- WHITE, R.W. Motivation reconsidered: The concept of competence. *Psychol. Review*, 1959, 66, 297-330.

APPENDIX: Nogle definitioner

Behov: I næværende artikel er b. brugt som betegnelse for et bevidst eller randbevidst ønske om, trang eller lyst til noget (b.'s genstand). Når b.'s genstand gøres til et handlingsmål, konverteres behovet til en handlingsintention, og som sådan bliver b. til mulig genstand for en motivforklaring. B. bruges i andre sammenhænge som betegnelse for en disposition for bevidste eller randbevidste b. eller ønsker, og b. anvendes også som betegnelse for de forhold, vilkår eller lignende, der er fornødne af hensyn til helbred, velfærd, tilfredshed, udviklingsmuligheder, etc., etc.

Betydningskognition: Perception af, tanke på, forestilling om eller anden form for kognition af et emnes subjektive betydning.

Driftsmotivation: Et endogent beredskab for a) mere eller mindre målrettet appetensadfærd, der er egnet til at bringe individet i kontakt med objekter eller situationer af en vis art, for b) kognition af disse objekter m.v. som tiltrækkende eller frastødende (i.e. som incentiver med positive eller negative valenser), og for c) konsummatoriske adfærd af en given type i forhold til disse incentiver.

Eksternt handlingsmål: Et mål, som handlingen med dets interne mål er anvendt som middel til at hidføre. I nogle tilfælde kan det eksterne hand-

lingsmål anvendes til rekategorisering af handlingen (eks: Judas-kysset kan rekategoriseres som en udpegning af Jesus for ypperstepræsternes mænd) - i andre tilfælde er en sådan rekategorisering ikke mulig (eks: brændehugning kan ikke rekategoriseres som at fyre op i hytten).

Emotion: En sammenhæng mellem på den ene side en kognitiv komponent og på den anden side en konativ og en affektiv komponent. Emotionens kognitive komponent har i paradigmatisk tilfælde karakter af en erkendelse af den subjektive betydning af emotionens genstand eller af dens genstands egenskaber eller adfærd. Det er betydningskognitionens art, der danner grundlaget for vore konventionelle kategoriseringer af emotionerne som henholdsvis frygt, vrede, anger, etc., etc. Emotionens konative komponent består i paradigmatisk tilfælde af et bevidst eller randbevidst ønske om eller behov for noget. Den affektive komponent rummer viscerales, skeletmuskulære og cortikale aspekter betingede af primært sympatisk autonom innervation.

Emotionel holdning: En varig positiv eller negativ indstilling til nogen eller noget. Holdningens subjekt ser holdningen som begrundet i eller legitimeret af, hvad han har perciperet eller på anden måde har erfaret vedrørende holdningens genstand. En emotionel holdning disponerer for mere eller mindre affektivt ladede betydningskognitioner af holdningens genstand - en emotionel holdning disponerer således for kognitioner, der betinger konationer (ønsker eller behov).

Fejlhandling: En intentionel handling, der er mislykket, idet den ved fejl eller uheld enten har fået et andet handlingsresultat, end det intenderede, eller har fået et resultat, der ligger ud over eller ved siden af det intenderede handlingsmål. Fælles for fejlhandlinger er, at der ved fejl eller uheld er produceret ikke-intenderede handlingsresultater.

Handling: Menneskelig adfærd med karakter af intentionel adfærd.

Handlingsintention: Bevidst eller randbevidst ønske eller behov, hvis genstand er gjort til handlingsmål.

Handlingsmål: Kan enten have karakter af selvstændige resultater af adfærden (eks: madlavning) eller kan bestå i temporale, spatiale eller andre karakteristika ved selve adfærden (eks: at danse vals).

Holdning: Se emotionel holdning.

Incentivmotivation: Objekter eller situationer, der virker (eller: opleves som) mere eller mindre tiltrækkende eller frastødende - som har positiv eller negativ valens, der kan manifestere sig i adfærden eller i ønsker, behov eller andre konationer.

Intention: Se handlingsintention.

Intentionel adfærd: Adfærd, hvormed individet søger at hidføre eller producere en given situation, hændelse eller proces (det intenderede adfærdsmål). Denne søgen frem mod adfærdsmålet manifesterer sig bl.a. deri, at adfærden er kontrolleret af individets afprøvning af eller test for, om det pågældende adfærdsmål er realiseret eller ikke.

Internt handlingsmål: Et mål, som må være hidført, for at en handling af den pågældende handlingskategori skal kunne siges at være blevet udført.

Motiv: En specifikt human form for motivation. Et motiv er en faktor, der har produceret et ønske, et behov eller en anden slags konation, som har fået form af en handlingsintention. Motiver er enten a) handlingsintentioner eller betydningskognitioner, der producerer ønsker, behov eller andre konationer; eller de er b) emotionelle holdninger og sentiments, der disponerer for konationsproducerende betydningskognitioner.

Motivation: Betegnelse for faktorer af forskellig art, der har produceret intentionel (målrettet) adfærd, eller som har produceret ønsker, behov eller andre slags konationer, der har fået form af handlingsintentioner. Motivation omfatter 1) endogene driftstilstande med sekundære incentivkomponenter, 2) incentiver med selvstændigt motiverende funktion, og herunder incentiver med ren valens-karakter samt incentiver, der både har valenser og subjektive betydninger (og som har de valenser, de har, netop fordi de har de subjektive betydninger, de har).

Sentiment: Emotionel holdning af særlig slags. Sentiment er en varig positiv indstilling til nogen eller noget, der ligesom andre emotionelle holdninger disponerer for mere eller mindre affektladede kognitioner af subjektiv betydning. En sentiment er aldrig en negativ indstilling, og det skal ikke kunne begrundes eller retfærdiggøres for at kunne opretholdes. Som eksempler på sentiment kan nævnes kærligheden til sine børn eller til sit fædreland.

Subjektiv betydning: Et objekts, en hændelses eller en situations indflydelse på, dets betydning, rolle, funktion eller relevans for en person og for, hvad han ser som sine og sit. Eksempler på erkendelse af et emnes subjektive betydning er erkendelse af emnet som farligt eller sikkert, som fjendtligt eller venligt, som usundt eller sundt. Erkendelse af subjektiv betydning er snævert forbundet med erkendelse af dets objektive karakteristika (eller: objektive betydning, jfr. Leontjew). Subjektiv betydning er også blevet kaldt "press" (Murray) og "personlig mening" (Leontjew).

Valens: Lewin's betegnelse for, at et objekt eller en situation virker (eller: opleves som) tiltrækkende eller frastødende - har henholdsvis positiv eller negativ valens. Valens manifesterer sig i adfærd eller i ønsker, behov eller andre konationer. Objekter og situationer med valens kaldes incentiver. Valens er også blevet kaldt "Aufforderungscharakter" (Lewin) og "cathexis" (Murray).